

УДК 821.111(73).09

ПЕРАКЛАД БЕЛАРУСКАЙ БЕЗЭКВІВАЛЕНТНАЙ ЛЕКСІКІ Ў КНІЗЕ ЎЛАДЗІМІРА
КАРАТКЕВІЧА «ДЗІКАЕ ПАЛЯВАННЕ КАРАЛЯ СТАХА»

К.В. ГЛОТ

(Прадстаўлена: В.А. ГЕМБІЦКАЯ-БОРТНІК)

Разглядаюцца праблемы пераклада беларускай безэквівалентнай лексікі на англійскую мову ў кнізе Уладзіміра Караткевіча “Дзікае паляванне караля Стаха”. Праналізаваны спосабы перадачы безэквівалентнай лексікі, былі прасочаны асблівасці перадачы беларускіх рэалій на англійскую мову ў перакладзе Мэры Мінц.

Уводзіны. Аповесць «Дзікае паляванне караля Стаха» з’яўляецца адным з самых вядомых твораў Уладзіміра Караткевіча. У гэтай аповесці аўтар звяртаецца да падзей беларускай гісторыі 80-х гадоў XIX стагоддзя, робячы экскурс у больш раннія часы, да пачаку XVII стагоддзя, пісьменнік асуджае ў гэтым гістарычным дэтэктыве гістарычны прыгнёт, тыранію, уціск і дэспатызм і адначасова ставіць пытанні аб прызначэнні чалавека на зямлі, аб сутнасці яго жыцця і любові да радзімы, паказвае вялікае, прыгожае і чыстае каханне. Твор перакладаўся і выдаваўся на розных мовах: на рускай (пер. В. Шчадрына), украінскай (пер. К. Скрыпчанка), латышскай (пер. Т. Руліс), эстонскай (пер. Л. Соэ), чэшскай (пер. В. Жыдліцкі), нямецкай (пер. І. А. Калінка), в’етнамскай (пер. Ха Мінь Тханг) і англійскай (пер. М. Мінц, 2006; К. Стайн, 2013) мовах.

Асноўная частка. Словы і рэаліі, уласцівыя толькі беларускуму народу, вельмі шырока прадстаўлены ў аповесці. Караткевіч паказаў увесь каларыт гістарычнага мінулага, старажытных традыцый і мясцовага фальклору.

Яшчэ напачаку аповесці згадаюцца народныя традыцыі беларусаў. Напрыклад, цырымонія *залом*, пра якую кажа галоўны герой, з’яўляецца небяспечным рытулам. Этнографы А. Нароўская і У. І. Шаставаец даюць наступнае апісанне: «Найбольшай небяспекай для іх сялянін лічыў «закруцею», ці залом (каля двух дзесяткаў каласоў, звязаных, закручаных і таму высахлых), альбо «абжатыя» загоны. Існаванне заломы прадвясчала смерць гаспадару, падзеж жывёлы ці якую іншую бяду. У гэтых выпадках некаторыя сяляне звярталіся да святара і прасілі яго з малітвай вырваць сваімі рукамі залом. У уніятаў існавала на гэты выпадак нават спецыяльная малітва. Іншыя сяляне звярталіся да знахара. Апошні за пэўную плату згаджаўся «драбіць» залом. Ён пачынаў свістаць, крычаць, вымаўляў спецыяльныя замовы, а ў заключэнне браў асінавы кол і з яго дапамогай вырываў з зямлі залом, прыгаворваючы: «Няхай так таго чалавека, які зрабіў закруцень, раскідаецца гаспадарка, як я раскідаю закруцень!». Мэры Мінц зрабіла даволі дакладны апісальны пераклад гэтай цырымоніі: «*the ceremony, an extraordinary important one, called in Belarusian «zalom», that is, if an enemy wished to bewitch somebody’s field, he tied together a bunch of wheatears into a knot*» [1, с. 6]. Само тлумачэнне даецца ў тэксце пераклада. Мінц не зрабіла зноску з апісаннем, магчыма гэта было і не патрыбна, бо тлумачэнне вельмі арганічна ўпісваецца ў пераклад. Прычым саму назву *залом* перакладчыца перадала на англійскую мову транслітэрацыяй – *zalom*.

А традыцыйнае беларускае свята *краніўныя святкі* і старадаўнюю народную гульню «*яшчур*» Мінц пераклала пры дапамозе уласна пераклада: *the stinging nettle yuletide* і *the game “pangolin” (lizard)*. А такое паняцце, як *пакудзелле* (час, калі збіраліся дзяўчыны, ткалі, пралі і спявалі традыцыйныя песні) перадала на англійскую мову пры дапамозе апісальнага пераклада: «*gatherings of women spinners with their endless stories*» [1, с. 10], такім чынам захаваўшы нацыянальную прыналежнасць паняцця.

Менавіта ў «Дзікім паляванні караля Стаха» Караткевіч называе такія фантастычныя істоты, як *Маленькі Чалавек* і *Блакiтная Жанчына*. Гэтыя здані знаходзіліся толькі ў месцы апісаным аўтарам, у Балотных Ялінах. То бок гэтыя назвы не распаўсюджаныя і дакладнае апісанне іх можна знайсці толькі ў аповесці. На англійскую мову Мэры Мінц перадала імёны гэтых зданяў праз прыём калькавання – *Little Man* і *The Lady-in-Blue*, каб захаваць унутраную семантыку назваў.

Таксама ёсць у творы назвы гістарычных дакумантаў. Напрыклад, *Гарадзельскі прывілей 1413 года* (заканадаўчы акт, які юрыдычна замацоўваў Гарадзельскую унію 1413 г., выдадзены ад імя караля Польшчы Ягайлы і вялікага князя літоўскага Вітаўта. Меў на мэце ўмацаванне і пашырэнне каталіцызму ў ВКЛ) Мінц пераклала, карыстаючыся таксама камбінаваным спосабам: транслітэрацыяй – *Horoldo Privilege* і апісаннем гістарычнага дакуманта, якое дадала ў зноску («*Durin the period of the Grand Duchy of Litva, Rus’, and Samogitia: In 1413 a decision was made to allow only Catholics to occupy important government positions (Horoldo Privilege); widespread discrimination against Orthodox population followed*») [1, с. 4].

Кнігі, якія пералічваў Караткевіч у аповесці, Мінц пераклала ўласна перакладам, не карыстаючыся апісаннем: «*Katэхізіс роускі*» – «*The Royal Roussian Catechism*», «*Сапраўдная хроніка Яна Збароўскага*» – «*An Authentic Chronicle of Life of Jan Zbaroŭski*», «*Прамова Мялешкі*» – «*Speech of Mialeška*». Хаця без апісання іншмаоўнаму чытачу цяжка ўявіць цэннасць гэтых выданняў.

Што датычыцца беларускіх традыцыйных страў, то, напрыклад, *калдуны* (клёцкі, начыненыя мясным або іншым фаршам) Мінц пераклала на англійскую мову камбінаваным спосабам: праз калькаванне перадала само слова *калдуны* – *kuldoons*, і дала яго даволі дакладнае тлумачэнне ў зноскы праз апісальны пераклад: «*baked potato pancakes with meat and cheese*» [1, с. 35]. Наступныя назвы беларускіх страў былі перакладзены пры дапамозе калькавання: *пампушкі з часнаком* – *doughnuts and mushrooms with garlic*, *кавалак шыначкі дзікага япука* – *a piece of ham a wild boar*. Гэты прыём дапамог захаваць унутраную семантыку назваў. Калі казаць пра перакладныя назвы стравы *ласіныя губы ў падса-лоджаным воцаце*, то перакладчыца дапусціла памылку, пераблытаўшы слова *лось* са словам *ласось*. У выніку атрымаўся недакладны пераклад, які ўвёў у зман замежнага чытача: *salmon lips in sweetened vinegar*.

Незвычайныя словы для замежнага чытача таксама ўжываюцца аўтарам аповесці пры апісанні адзення беларусаў. Назву абутка *кабці* (чырвоныя боты на высокіх абцасах з падкоўкамі) Мінц пераклала транслітэрацыяй – *kabci*. Дадатковага апісання ад сябе Мінц не прапанавала, таму што само апісанне было прадстаўлена ў тэксе арыгінала, які таксама быў перакладзены. А вось назву *жупан* (даўнейшае верхняе мужчынскае і жаночае адзенне з каляровага сукна ў палякаў, беларусаў і ўкраінцаў) перакладчыца замяніла на больш зразумелае іншаземцу *caftan*. З англійскай мовы слова *caftan* перакладаецца ў некалькіх значэннях: даўгая падпаясаная мужская туніка; дліная свабодная жаночая сукенка; свабодная кашуля. Не самы дакладны адпаведнік, але ў цэлым ён перадае падабенства ў знешнім выглядзе двух гэтых відаў адзення. Такім чынам, у дадзеным выпадку Мінц скарысталася прыблізным перакладам.

Слова *чуга* (даўгая вопратка на футры, пераважна на воўчым). яна перадала на англійскую мову камбінаваным спосабам: транслітэрацыяй (*chuga*) з не зусім дакладным апісальным перакладам («*an ancient Belarusian coat*» [1, с. 72]). У адным з эпизодаў аповесці персанаж Варона трымае ў руцэ *карбач* (плечыны кароткі бізун са срэбным дротам ля канца [2, с. 72]). Перакладчыца скарысталася транслітэрацыяй, каб перакласці гэтую назву, як *karbač*, дадатковай інфармацыі пра гэты прадмет Мінц таксама не дае, бо ў тэксце арыгінала ўсё дакладна тлумачыцца.

Яшчэ адной непаўторнай рысай традыцыйнай культуры беларусаў з’яўляюцца народныя танцы. У аповесці мы можам сустрэць такія назвы, як *Лябедзік* (манерная беларуская пародыя на мінут [2, с. 81]), якую Мінц пераклала транслітэрацыяй *Labiedzik*. Гэты жа самы прыём быў выкарыстаны пры перакладзе назваў *Лявоніха* і *Мазур* – *Lavonicha* і *Mazurka*. Транслітэрацыя ў гэтых выпадках дапамагае захаваць асаблівасці гучання і вымаўлення назваў. Назву танца *Ветрык* перакладчыца перадала праз калькаванне – *Light Breeze*, каб чытач змог пранікнуцца атмасферай лёгкасці, якую ачуваюць галоўныя героі, танцуючы гэты танец.

Такім чынам, рэаліі Мінц перадала на англійскую мову пераважна пры дапамозе апісальнага пераклада, таму што гэты спосаб найбольш поўна раскрывае і захоўвае нацыянальную прыналежнасць з’яў, іх асаблівасці і каларыт. За выключэннем некаторых недакладнасцяў пераклад атрымаўся адпавядальным атмасферы, якую стварае ў сваёй аповесці Караткевіч.

Таксама незразумелымі маглі падацца для іншмаоўнага чытача з пункту гледжання Мінц словы *мужык* і *гетман*. Пры дапамозе камбінаванага спосабу аўтарка перакладу перадала гэтыя два паняцці на англійскую мову. Транслітэрацыяй і апісальным перакладам: *mužyk* – *peasant, man, fellow* [1, с. 3]; *hetman* – *Minister of Defense in the Grand Duchy of Litva, Rus and Samogitia – the Belarusian state during the Middle Ages* [1, с. 51]. Такім чынам захавалася ўнутраная семантыка двух паняццяў.

У аповесці Караткевіч таксама апісвае незвычайную пароду коней – *дрыганты* (беларуска-польская старажытная парода, якая знікла больш за 400 год таму. Яны вядомыя нам толькі па легендах). Гэтую назву Мэры Мінц перадала транслітэрацыяй – *drigants* і дала падрабязнае апісанне самой пароды ў зноскы («*Apparently, an extinct breed of horse, bred in the Paleśsie region of today’s Belarus*» [1, с. 51]).

Аповесць «Дзікае паляванне караля Стаха» таксама насычана лексікай, якая называе вядомыя прадметы і рэаліі, існуючыя ў іншых мовах. Напрыклад, слова *келіх* (вялікая, звычайна высокая чарка) Мінц перадала як *wine glass* праз апісальнае вызначэнне.

Слова *замчышча*, якое тлумачыцца, як «месца, дзе стаяў замак» перакладчыца перадала апісальніцкім прыёмам, як *part of the house, around which the castle later arose* [1, с. 49].

Паноў перад іншмаоўнымі чытачамі Мэра Мінц прэзентавала, як *the masters of the house (the Polish landowners)* [1, с. 49]. Само паняцце *пан* тлумачыцца так: уладальнік маёнтка, памешчык (у дарэвалюцыйнай Расіі і ў капіталістычных краінах).

Так, рэаліі, якія маюць нацыянальна-культурную спецыфіку Мінц перадае камбінаваным спосабам: транслітэрацыяй, каб захаваць асаблівасці гучання і вымаўлення назваў, і дадае апісальны пе-

раклад для захвання нацыянальнай прыналежнасці паняццяў. Такім чынам былі перакладзены словы, якія абазначаюць з’явы мясцовага фальклору і старажытных традыцый беларускага народа. Перакладчыца дапусціла толькі адну сур’ёзную памылку ў перадачы назвы традыцыйнай стравы. А словы, якія абазначаюць прадметы і рэаліі вядомыя і існуючыя ў іншых мовах, Мінц пераклала больш падыходзячым у гэтым выпадку апісальным спосабам, каб захаваць семантыку назваў.

Заклучэнне. Вышэйадзначанае дазваляе сказаць, што аповесць У. С. Караткевіча насычана рознымі прыкладамі безэквівалентнай лексікі. Разнастайнасць, асаблівасці і каларыт беларускай культуры паспрабавала перадаць на англійскую мову Мэры Мінц. Безэквівалентная лексіка была перакладзена на прымаючую мову даволі дакладна, але не без недахопаў, абумоўленымі няведаннем тонкасцяў традыцый іншага народа.

ЛІТАРАТУРА

1. Mintz, M. King Stakh’s Wild Hunt / M. Mintz. – Minsk : Yunatstva Publishers. – 1989. – 261 p.
2. Караткевіч, У. С. Збор твораў : у 8 т. / У. С. Караткевіч. – Мінск : Маст. Літ, 1990. – Т. 7 : Дзікае паляванне караля Стаха: Аповесць; Чорны замак Альшанскі: Раман. – 1990. – 574 с.